

УДК 378.016:373.3(438)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5\(47\)-3498-3512](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2026-5(47)-3498-3512)

Шостачук Тетяна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну, Житомирський державний університет імені Івана Франка, м. Житомир, <https://orcid.org/0000-0002-4542-2835>

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПОЛЬСЬКОГО ТА УКРАЇНСЬКОГО ДОСВІДУ

Анотація. У статті здійснено комплексний аналіз теоретико-методологічних засад та практичного досвіду реалізації соціокультурного потенціалу освіти дорослих у Республіці Польща в контексті сучасних цивілізаційних викликів. Досліджено специфіку формування багатофункціонального освітнього простору для дорослого населення, що охоплює формальний, неформальний та позаформальний сектори навчання. Особливу увагу приділено інституційній мережі, яка представлена державними культурно-освітніми установами, Народними університетами та Університетами третього віку, що виконують роль осередків соціальної інтеграції та культурної самоактуалізації особистості. Проаналізовано роль польських державних грантових програм у розширенні доступу дорослих до культурних благ, зокрема проєктів Міністерства культури та національної спадщини («Доступні культура», «Культурна освіта»), у забезпеченні фінансової стійкості та розширення спектру освітніх послуг для різних вікових груп, включно з людьми похилого віку. Проведено критичний аналіз стану освіти дорослих в Україні, виявлено деформацію вітчизняної системи андрагогіки, яка характеризується суттєвим розривом між стратегічними державними деклараціями та фактичною відсутністю культурної компоненти в освітніх програмах. Доведено, що українська модель освіти дорослих має переважно технократичний та вузькопрагматичний характер, фокусуючись переважно на післядипломній професійній підготовці, що залишає поза увагою соціокультурні та екзистенційні потреби особистості. Обґрунтовано необхідність системної імплементації польського досвіду функціонування народних університетів та Університетів третього віку в український освітній простір. Наголошено, що адаптація польських стратегій сприятиме подоланню «культурного вакууму», створенню нормативно-правової бази для неформальної освіти та значному підвищенню рівня залученості громадян України до концепції навчання впродовж життя (*Lifelong Learning*). Зазначено, що трансформація освіти дорослих за польським зразком дозволить перетворити її

на дієвий механізм гуманізації суспільства та інтеграції України в європейський культурно-освітній простір.

Ключові слова: андрагогіка, неперервна освіта, народні університети, Університети третього віку, соціокультурний потенціал.

Tetiana Shostachuk, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Fine Arts and Design, Zhytomyr Ivan Franko State University, <https://orcid.org/0000-0002-4542-2835>

SOCIOCULTURAL POTENTIAL OF ADULT EDUCATION: A COMPARATIVE ANALYSIS OF POLISH AND UKRAINIAN EXPERIENCE

Abstract. The article provides a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations and practical experience of implementing the sociocultural potential of adult education in the Republic of Poland within the context of contemporary civilizational challenges. The study investigates the specifics of forming a multifunctional educational space for the adult population, encompassing formal, non-formal, and informal learning sectors. Particular attention is paid to the institutional network, represented by state cultural and educational institutions, folk universities, and Universities of the Third Age, which serve as centers for social integration and the cultural self-actualization of the individual. The role of Polish state grant programs in expanding adult access to cultural goods is analyzed, specifically projects by the Ministry of Culture and National Heritage ("Accessible Culture," "Cultural Education"), in ensuring financial stability and expanding the range of educational services for various age groups, including the elderly. A critical analysis of the state of adult education in Ukraine is conducted, revealing a deformation of the national andragogical system, characterized by a significant gap between strategic state declarations and the actual absence of a cultural component in educational programs. It is proved that the Ukrainian model of adult education is predominantly technocratic and narrow-pragmatic in nature, focusing mainly on postgraduate professional training, which overlooks the sociocultural and existential needs of the individual. The necessity for the systemic implementation of the Polish experience regarding the functioning of folk universities and Universities of the Third Age into the Ukrainian educational space is substantiated. It is emphasized that the adaptation of Polish strategies will contribute to overcoming the "cultural vacuum," creating a regulatory and legal framework for non-formal education, and significantly increasing the level of engagement of Ukrainian citizens in the concept of Lifelong Learning. It is noted that the transformation of adult education according to the Polish model will turn it into an effective mechanism for the humanization of society and the integration of Ukraine into the European cultural and educational space.

Keywords: andragogy, lifelong learning, folk universities, Universities of the Third Age, sociocultural potential.

Постановка проблеми. Сучасна цивілізаційна, соціально-економічна та культурна реальність характеризується безпрецедентними темпами трансформації, що зумовлює необхідність тривалості процесу навчання протягом усього життя людини. Особливого значення це набуває для дорослих, які для повноцінного функціонування в умовах швидкозмінної дійсності, змушені адаптуватися до нових викликів. Як зазначає Францішек Шльосек (Franciszek Władysław Szlosek, 2018), безперервна освіта стає єдиним ефективним способом залучення дорослої людини до динамічного потоку сучасності [1].

У Звіті Міністерства наук і вищої освіти Польщі (2024) «Діагностика освітньої діяльності серед людей похилого віку...» [2, с.9] зазначається, що розвиток технологій та масової комунікації, демографічні зміни, зміни у сфері праці, виникнення глобальної економіки призводять до розвитку суспільства в напрямку суспільства, що навчається, тобто усвідомлює освіту в її перспективі протягом усього життя. Освіта поступово виводилася за межі інституцій держави і ставала невід'ємною частиною життя, що дозволяє легше функціонувати в суспільстві. Сьогодні питання навчання протягом усього життя виходить далеко за межі традиційного розуміння андрагогіки та стає елементом глобальних освітніх дебатів.

Європейська комісія визначає навчання протягом усього життя (*lifelong learning*) як «всю навчальну діяльність, що здійснюється протягом життя з метою покращення знань, навичок та компетенцій в особистій, громадянській та соціальній перспективі та/або з метою працевлаштування» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика освіти дорослих та її культурної складової в сучасному науковому дискурсі Республіки Польща представлена дослідженнями, що охоплюють теоретико-методологічні засади андрагогіки та практичні моделі її реалізації. Вагомий внесок у розвиток сучасної андрагогічної думки зробив Мечислава Малевського (Mieczysław Malewski) [4], який у своїх працях аналізує межі андрагогіки як науки та визначає нові вектори її розвитку в умовах суспільних трансформацій. Питання інтелектуального та особистісного розвитку людей похилого віку, а також теоретичне обґрунтування геррагогіки як субдисципліни андрагогіки, перебувають у центрі уваги Адама Зиха (Adam Zych) [5] та Ельжбети Дубас (Elżbieta Dubas) [6]. Зокрема, Ельжбета Дубас акцентує на біографічному вимірі навчання та екзистенційних аспектах дорослості, що є важливим для розуміння мотивації дорослих до навчання.

Окремий пласт досліджень присвячений інституційним формам неформальної освіти дорослих. Так, Томаш Малішевський (Tomasz Maliszewski) та Кшиштоф Першченяк (Krzysztof Pierścieniak) [7] детально аналізують досвід

діяльності народних університетів у Польщі, розглядаючи їх як «школи для життя», що забезпечує зв'язок між історією та сучасними потребами громади.

Особливо важливими вважаємо розвідки Сільвії Словінської (Sylvia Słowińska) [8], яка здійснює ґрунтовний аналіз культурної освіти дорослих у Польщі після 1989 року, вказуючи на її трансформації та місце в системі андрагогічних проєктів.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні та аналізі соціокультурного потенціалу польської моделі освіти дорослих, а також у визначенні імплементації цього досвіду в українській освітній простір для подолання фрагментарності та технократизму вітчизняної системи андрагогічної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. У польському науковому дискурсі під «освітою дорослих» розуміють «систему освітніх заходів, організованих суспільством і найчастіше інституціоналізованих, організованих суспільством для дорослих та підлітків» [9]. Сучасний підхід визначає її як сукупність формальних, неформальних та позаформальних процесів освіти, навчання та вдосконалення, які являють собою продовження або доповнення освіти, отриманої в школах чи інших позашкільних закладах, в результаті чого дорослі отримують розвиток навичок, збагачення знань, підвищення професійної кваліфікації та поліпшення особистого життя, а також участь у соціальному, економічному та культурному розвитку суспільства [10]. Таке розуміння зміщує акцент зі суто освітньої функції на важливу соціально-культурну діяльність людини.

Важливою віхою у розвитку цієї сфери став «Меморандум про навчання протягом усього життя» (*A Memorandum on Lifelong Learning*) [11], ухвалений Європейською Комісією у березні 2000 року в Лісабоні. Цей документ не лише представив тлумачення концепції навчання протягом усього життя, але й, враховуючи різноманітність проявів освітньої діяльності та контексти, в яких така діяльність може відбуватися, додатково визначив сфери діяльності. У документі було структуровано всю навчальну діяльність за трьома ключовими сферами:

1. Формальна освіта (*formal learning*) – пов'язана з формальними процесами навчання, які відбуваються в офіційних установах шкільної та професійно-технічної системи: початкові школи, загальні середні школи, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади, а також в університетах у формах заочного та післядипломного навчання. Така структура сприяє здобуттю формальної освіти та її вдосконаленню на наступних рівнях освіти. Результатом такої освіти є здобуття кваліфікації, підтвердженої відповідним сертифікатом або дипломом.

2. Позаформальна освіта (*non-formal learning*) – пов'язана з процесами навчання, що відбуваються поза межами навчальних закладів. Така освітня

діяльність може відбуватися на робочому місці або поза ним, у різних типах організацій та асоціацій, клубів та спілок. Завдяки освітнім заходам, організованим таким чином, учні можуть як покращити свої професійні компетенції, так і розширити свої загальні компетенції, а також здобути спеціалізовані знання та конкретні навички, наприклад, художні чи спортивні.

Позаформальна освіта дорослих у Польщі представлена переважно двома типами установ – Народними університетами (*Uniwersytety ludowe*) та Університетами третього віку (*Uniwersytety trzeciego wieku (UTW)*) [11, с.8].

Народні університети мають тривалу історію в Польщі, починаючи з кінця 1860-х років. Саме тоді з'явилися перші відомості про новий проєкт навчального закладу для сільських жителів старше 18 років. Підґрунтям для їх створення стала освітня філософія Миколая Грундтвіга (*Mikołaja Grundtviga*) та його концепція «школи для життя», популяризована на сторінках львівського видання «Szkola» (Львівської школи) [12].

Після 1989 року в освітньому просторі Польщі з'явилася значна кількість організацій та установ, які докладали значних зусиль для реалізації завдань з підготовки членів місцевих громад до активної, свідомої та відповідальної участі в суспільному житті, а також формування громадянських поглядів та сприяння впровадженню принципів демократичного функціонування громади.

У березні 2016 року у Вежиці освітній рух народних університетів був інституціоналізований у форму Національної мережі народних університетів (*Ogólnopolskiej Sieci Uniwersytetów Ludowych (OSUL)*). Це дозволило розпочати спільну роботу над сучасною програмно-методологічною та організаційною формулою таких закладів, а також налагодити обговорення з урядовими колами можливостей майбутньої підтримки як існуючих, так і нових освітньо-виховних закладів такого типу в Польщі.

Важливим етапом стала ухвала Ради Міністрів Республіки Польща від 18 червня 2020 року про запуск Програми підтримки розвитку народних вищих шкіл (*Programu Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych, PWRUL*) на 2020–2030 роки [13].

Окрім Народних університетів, позаформальна освіта дорослих у Польщі представлена Університетами третього віку, які зорієнтовані на людей похилого віку та є яскравим прикладом реалізації ідеї навчання протягом усього життя.

Згідно з даними Центрального статистичного управління (*GUS, 2018*), слухачі Університету третього віку мають такі характеристики: семеро з десяти учасників належать до вікової групи 61–75 років, і лише кожен десятий слухач є старшим за цей вік. Половина відвідувачів мають середню освіту, а понад третина – вищу. Ще однією характерною рисою групи осіб старшого віку є те, що вони не займаються професійною діяльністю: переважна більшість (вісім із десяти) є пенсіонерами, тоді як частка працюючих осіб становить менше 4,3% [14].

Згідно з даними Головного статистичного управління (GUS), у 2018 році в Польщі діяло 640 Університетів третього віку. Їхня організаційна приналежність є досить різноманітною: *академічний сектор*, кожен п'ятий заклад (20%) інтегрований у структуру вищого навчального закладу; *соціокультурний сектор*: решта установ діють на базі будинків культури, центрів безперервної освіти, бібліотек; *громадський та муніципальний сектор*: значна частина закладів функціонує як фонди або перебуває у підпорядкуванні місцевих органів влади.

Діяльність сучасних Університетів третього віку виходить далеко за межі класичного академізму, трансформуючись у простір для «способу старіти». Дослідження польського статистичного управління (GUS) виокремлює чотири вектора роботи цих закладів: освітнім (лекції, семінари та регулярні факультативні заняття в групах); культурно-дозвіллевий (культурні заходи) та соціально-інтеграційний діяльність (організація святкових заходів для встановлення контактів).

Найпоширенішою формою діяльності Університетів третього віку є культурні заходи, організовані на місці (окрім традиційних лекцій, які проходили майже в кожному закладі, та факультативних занять). Залучення людей похилого віку до соціальної діяльності та надання їм можливості встановлювати соціальні контакти було пов'язано переважно з організацією спеціальних заходів, таких як, наприклад, Святвечір, Новий рік або Анджейки (88,1%). Не менш популярною була організація Університетом третього віку екскурсій та туристичних поїздок (87,3%), на відміну від спільних походів до кіно чи театру (79,7%). Більше половини університетів, що брали участь у дослідженні, займалися організацією заходів на пленері (66,2%), танців та дискотек (54,1%) та виступів танцювальних або театральних секцій – 51,9% [14].

3. Неформальна освіта (*informal learning*) – пов'язана з повсякденною діяльністю людини. Такий тип освіти не обов'язково має бути навмисним чи цілеспрямованим, а може просто відбуватися природним чином з людиною протягом її життя і часто не сприйматися нею як освітня діяльність.

Неформальна освіта дорослих розглядається як біографічне навчання («в контексті життя», «з власного досвіду»), що інтегроване в усі сфери життєдіяльності людини. Така освіта може бути отримана за місцем роботи та в процесі навчання дорослих.

Концепцію неформальної освіти виключно як процес навчання, який може бути (залежно від контексту, в якому він відбувається) навмисним або ненавмисним пропонує розуміти Даніель Шугуренський (Daniel Schugurenski, 2000). Автор обґрунтовує це переконання, по-перше, з точки зору розвитку особистості, яка надає пріоритет процесам неформального навчання, а по-друге, з історичної перспективи, чий досвід включає приклади ефективного функціонування дорослих, незважаючи на відсутність доступу на той час до освітніх закладів, призначених спеціально для них [15].

Вагомий внесок у дослідженні освіти дорослих належить науковцю Мечиславу Малевському (Mieczysław Malewski). У праці «Моделі освітньої роботи з дорослими» (*Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi*) він запропонував три ключові моделі навчання дорослих: технологічну, гуманістичну та критичну.

Зокрема, формальній освіті (інституційній) притаманна технологічна модель роботи з дорослими, позаформальній (позашкільній) – гуманістична модель та неформальній освіті (неінституційній, що базується на життєвому досвіді) відповідає критична модель освіти [16].

Ключову роль неформального навчання та гендерні й територіальні особливості представлені у даних Центрального статистичного управління (GUS) за 2023 рік. Його результати засвідчили:

Участь у формальній освіті. Серед людей віком 18–69 років 9,2% брали участь у формальній освіті протягом 12 місяців до проведення дослідження (дослідження проводилося у лютому-березні 2023 року). Обрали цю форму навчання: відсоток жінок (10,5%), більший, ніж чоловіків (7,9%) та сільських жителів більший (9,4%), ніж людей, які проживають у містах (9,1%). Зазначено, що переважна більшість людей серед учасників формальної освіти досліджуваної популяції були віком 18–24 роки (65,6%) та респонденти віком 25–29 років (10,8%).

Участь у позаформальній освіті. Протягом звітної періоду 19,8% осіб віком 18–69 років брали участь у позаформальній освіті. Відсоток жінок (20,8%) вищий, ніж чоловіків (18,7%), та міських жителів (21,4%), ніж людей, які проживають у сільській місцевості (17,4%), обрали цю форму навчання.

Участь у неформальній освіті. У аналізованому періоді 48,3% осіб віком 18-69 років брали участь у неформальній освіті. Відносно більше жінок (49,8%), ніж чоловіків (46,7%) та міських жителів (51,1%) ніж люди, які проживають у сільській місцевості (44,0%), доповнювали свої знання неформально, використовуючи допомогу колег, друзів, членів родини або навчилися самостійно [17, с.8].

Геронтологічну освіту Зофія Шарота (Zofia Szarota, 2015) розуміє, як «систематичну передачу знань з міждисциплінарних питань, що характеризують процес старіння та фазу життя, яка є власне старістю». Відповідно до цього підходу, виокремлюють чотири сфери:

1. Освіта для старості, тобто професійна підготовка фахівців (геронтологів, опікунів), які працюватимуть з літніми людьми.
2. Освіта до старості, це підготовка кожної людини до власного старіння (формування навичок, ставлень та знань).
3. Освіта в старості, як безпосередня реалізація освітніх потреб літніх людей.

4. Освіта через старість, діалог між поколіннями та передача фундаментального досвіду й цінностей від старших людей до молодших [18].

За останні 20 років у Республіці Польща з'явилося багато нових форм інституцій та методів освіти дорослих, що реалізуються через школи для працюючих та професійні курси, в університетських закладах, в процесі професійної діяльності, через засоби масової інформації, консультування та виставки (художня освіта), рекреаційні заходи, екскурсії та художню діяльність, перебування в готелях, церквах та інших місцях, а також через різні форми самоосвіти, де особливе місце посідає навчання через власну творчість.

Дослідниця Сільвія Словінська (2023) зауважує, що попри широке висвітлення питання освіти протягом життя в Польщі, концепції саме культурної освіти, де дорослі є ключовою аудиторією, лише починає формуватися. Авторка зазначає, що після 1989 року питання культурної освіти у Польщі фактично вийшло з-під контролю науковців, традиційно зосереджуючись лише на дітях та молоді. «Питання культурної освіти дорослих поступово зникло з андрагогіки протягом останніх трьох десятиліть, навіть як предмет дослідження. Емпіричні андрагогічні проекти в цій галузі, які чітко видно в дискурсі освіти дорослих у нашій країні, майже відсутні» [8].

Зауважимо, що культурна освіта в Польщі орієнтована, перш за все, на дітей та молодь, тоді як дорослі середнього віку зазвичай залишаються поза сферою інтересів установ культури.

У сучасних андрагогічних журналах тема культурної освіти з'являється лише епізодично у трьох аспектах. По-перше, вона становить основну тему статей, як форми дослідницького звіту, що представляють окремої галузі або проблеми участі дорослих у культурі. У другому випадку культурна освіта або участь у культурі згадується, як один із напрямків діяльності конкретних навчальних закладів для дорослих (наприклад, народних гімназій) або як пункт програми наукових чи науково-освітніх заходів, представлених у звітах. А також, ця тема зустрічається найрідше в рецензіях на монографії, що зумовлено тим, що за останні роки було опубліковано мало наукових праць, присвячених культурній освіті дорослих.

Спостерігається позитивна динаміка у розширенні охоплення культурною освітою, зокрема через залучення людей похилого віку, для яких Університети третього віку визначають культурну освіту як першочергове завдання. Основним суб'єктом надання таких послуг залишаються державні багатопрофільні установи, такі як культурні центри, для яких організація аматорської художньої діяльності та культурних заходів є статутним обов'язком. Додатково культурну освіту, хоча й не завжди систематично, практикують музеї, бібліотеки та театри. Певною мірою деякі приватні освітні установи також зорієнтовані на дорослих, створюючи комерційні пропозиції, наприклад, різні танцювальні школи, кулінарні школи, творчі академії, музичні школи та мовні школи.

Культурна освіта, яка насамперед зосереджена на народній культурі та регіональних традиціях є одним із напрямків діяльності деяких народних вищих навчальних закладів, зокрема тих, які зосереджені на підтримці багатогранного розвитку учасників, а не просто на впровадженні програм професійної переорієнтації.

Значний вплив на розширення кола суб'єктів культурної освіти мають державні грантові програми, такі як «Культурна освіта» (раніше «Освіта»), «Доступна культура», «Народна та традиційна культура» (раніше «Культурна спадщина») Міністерства культури та національної спадщини, а також урядової програми Фонду ініціатив громадянських (NOWE FIO), які стимулюють створення нових пропозицій для дорослих [19].

Суттєво урізноманітнює обличчя культурної освіти в Польщі (не лише для дорослих) проведення занять пов'язаних з мистецькою сферою: музикою, співом, театром та образотворчим мистецтвом. Серед пропозицій рецептивної діяльності найпоширенішими категоріями є ті, що пов'язані з історією мистецтва та культурологією, а також літературою та міждисциплінарною діяльністю. Домінування пропозицій творчої діяльності відображається в популярності певних форм і методів роботи. Найчастіше це секції, клуби, групи за інтересами та художні ансамблі – форми, що належать до місцевих культурних центрів. В останні роки набувають популярності культурні проекти та семінари, що можна пояснити впливом різних програм субсидій.

Підсумовуючи, зазначимо, що після 1989 року в Польщі так і не було розроблено жодної концепції культурної освіти дорослих. Проте, концептуалізація культурної освіти як процесу, що триває протягом усього життя, розкриває перспективи її поширення як у теорії, так і на практиці та призводить до розуміння культурної освіти як процесу, який полягає не лише в підготовці особистостей до творчої та/або рецептивної участі в культурі шляхом надання їм необхідних компетенцій.

Освіта дорослих в Україні на сучасному етапі розвитку характеризується суттєвим розривом між теоретично визначеними завданнями та їхньою практичною реалізацією, особливо в контексті культурно-освітнього вектора.

Згідно з Концепцією розвитку освіти дорослих в Україні [20] головним завданням визначено створення культурного-освітнього середовища для навчання на принципах *Life education* (освіта впродовж життя). Система такої освіти має бути цілісною і відкритою та охоплювати формальну, неформальну та інформальну складові. Також вона повинна базуватися на принципі самореалізації особистості в особистому та професійному житті, тобто бути людиноцентричною (за Василем Кременем) [21], а також задовольняти потреби на особистісному, культурному, професійному та соціальному рівнях (за Оленою Огієнко) [22]. Проте, в зазначених очікуваних результатах Концепції поняття «культура» не згадується.

Попри згадки про «культурно-освітнє середовище» у вступних положеннях, детальний аналіз нормативних документів виявляє фактичне ігнорування культурної освіти. Так, у «Пріоритетних напрямках (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок НАПН України на 2018–2022рр. [23], поняття культура вживається лише у вузькому значенні – як «мультимедійна культура», що зводить багаторівневе поняття до інформаційно-комунікаційної компетенції. У документі основний акцент зміщено на соціально-економічну адаптацію та професійну підготовку фахівців, тоді як загальнокультурний розвиток дорослої людини залишається поза увагою державних програм.

Порівняно з країнами Європейського Союзу, де рівень залученості дорослих до освіти перевищує 37% (Швеції – 73%, Норвегії та Фінляндії – 55% в кожній), Україна демонструє показник менше 15%. Згідно з останніми даними, освіта дорослих в Україні перебуває у стані розроблення.

Головними деструктивними чинниками є відсутність нормативної бази – на сьогодні в державі відсутнє законодавство, яке б регулювало діяльність у сфері освіти дорослих, окрім того брак фінансування впливає на поодинокі існуючі проекти, оскільки вони позбавлені державної підтримки. Черговим чинником є обмеженість післядипломною освітою. Нині освіта дорослих в Україні представлена майже виключно професійною перепідготовкою (понад 300 тис. фахівців щорічно), що фіксується на пристосуванні до змін в економіці, а не культурному збагаченні особистості.

Наукові розробки (Олександри Дубасенюк, Василя Кременя, Лариси Лук'янової, Ірини Маслянікової, Неллі Ничкало, Світлани Сисоевої та ін.) вказують на необхідність формування «інноваційної людини». Проте в сучасних українських реаліях функції освіти дорослих фактично зведені до прагматичних рівнів: *для особистості*: задоволення потреб у самовдосконаленні (переважно професійному); *для суспільства*: формування соціальної активної людини, здатної до адаптації; *для економіки*: підготовка компетентного та ефективного працівника.

Хоча освіта впродовж життя визнається ключовим чинником розвитку суспільства знань, в Україні вона залишається на стадії розроблення з виразним дефіцитом культурної складової та системної державної підтримки.

Висновки. Проведене дослідження дозволяє зробити такі узагальнення: у Республіці Польща освіта дорослих функціонує як гнучка, багаторівнева система. Де культурна освіта не є додатковим елементом, а виступає базовим інструментом соціальної адаптації. Польський досвід демонструє успішну концептуалізацію навчання як процесу, що триває протягом усього життя (*Lifelong Learning*) і спрямований на формування критично мислячої, творчо активної особистості.

Ключовою особливістю польської практики є діяльність Університетів третього віку та Народних університетів, які перетворили культурну освіту на першочергове завдання. Ці заклади забезпечують реальний доступ дорослих до «порталів культури» (творчого, рецептивного та комунікативного), що дозволяє людям середнього та похилого віку зберігати соціальну суб'єктність.

Враховуючи критично низький рівень залученості українців до освіти дорослих (менше 15%) та відсутність культурної складової у вітчизняних концепціях, імплементація польського досвіду є стратегічно необхідною. Це передбачає перехід від вузькопрофесійної перепідготовки до створення широкої мережі центрів соціокультурного розвитку, які б виконували роль «мудрого супутника» людини на всіх етапах її життєвого шляху. Це складне завдання, яке вимагає нової культури навчання та є викликом для польської та українських теоретиків і практиків освіти дорослих.

Література.

1. Szlosek F. Edukacja dorosłych w Polsce. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи: збірник наукових статей* / [колектив авторів]; за ред. Кременя В.Г., Ничкало Н.Г.; укл. Аніщенко О.В., Лук'янова Л.Б. Київ : Знання України, 2018. С. 59–63.
2. Raport "Diagnoza dotycząca podejmowania aktywności edukacyjnej wśród seniorów i jej znaczenia dla ich jakości życia oraz określenie niezbędnych czynników i warunków do optymalnej efektywności działań w obszarze edukacji senioralnej w Polsce w oparciu o przegląd najnowszej literatury naukowej krajowej i zagranicznej". Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Lublin, 2024. 213 s. URL: <https://rob.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2024/09/RAPORT-Diagnoza-dotyczy-aca-podejmowania-aktywnosci-edukacyjnej-wsrod-seniorow-i-jej-znaczenia-dla-ich-jakosci-zycia-1.pdf>
3. Ir Ewa. Edukacja całożyciowa jako personalny wymiar realizacji osoby ludzkiej, „*Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*”, 2020, nr 2, 72 s. <https://doi.org/10.4467/20801335PBW.20.017.14112>
4. Malewski M. O granicach andragogiki i granicach w andragogice. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 2016. T. 19, 3(75). s. 9–39. URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-1505-8808-year-2016-volume-19-issue-3_75_-article-oai_ojs_kwartalniktce_edu_pl_article_272/c/articles-2140709.pdf
5. Zych A. Moderacja rozwoju–wyzwaniem dla gerontologii edukacyjnej. *Gerontologia Polska*, 2004, T. 12, Wydanie 3. s. 119–124.
6. Dubas E. Uczenie się samotności na przedprożu dorosłości. Przyczynek do zrównoważonego rozumienia samotności. *Edukacja Dorosłych*, 2023. 87(2). s. 23–43. DOI: <https://doi.org/10.12775/ED.2022.012>
7. Dubas E., Fabiś A., Maliszewski T., Pierścieniak K., & Solarczyk-Szwec H. Edukacja dorosłych – obszary refleksji, praktyki i zmian. *Współczesne problemy pedagogiki w kierunku integracji teorii z praktyką*. S. M. Kwiatkowski (Red. naukowa). Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Warszawa, 2021. s. 161–167. URL: https://www.aps.edu.pl/media/b3qkt2yh/wsp%C3%B3%C5%82czesne_problemy_pedagogiki_e-book.pdf

8. Słowińska S. Edukacja kulturalna dorosłych w teorii i badaniach empirycznych w Polsce po 1989 roku – wybrane aspekty. *Rocznik Andragogiczny*, 2017. nr 23, s. 67–82. DOI: <https://doi.org/10.12775/RA.2016.003>
9. Jankowski D., Pruszczykowski K., & Skrzypczak J. Podstawy edukacji dorosłych. Poznań. 1998. s.15.
10. Aleksander T. Globalne i europejskie problemy współczesnej edukacji dorosłych. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych*. 2015. №1 (60). s. 9–18. URL: <https://polona.pl/item-view/0393be2d-429b-4710-b463-91c69a4410d1?page=NaN>
11. A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000 SEC (2000) 1832. URL: https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf
12. Maliszewski T. Polski uniwersytet ludowy jako Szkoła dla Życia (1989-2014) – ćwierćwiecze rozczarowań i nadziei. *Edukacja Dorosłych. Wydanie 1 (72)*. Akademickie Towarzystwo Andragogiczne. 2015. s. 171–180. URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=pl&user=-c0ca9EAAAAAJ&citation_for_view=-c0ca9EAAAAAJ:_kc_bZDy_kSQc
13. Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030. Załącznik do Uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 roku. URL: <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-na-lata-2020%E2%80%932030.pdf>
14. GUS (2018). Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2018 r. Pobrano z: URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/universytety-trzeciego-wieku-w-polsce-w-2018-r-,10,2.html>
15. Schugurensky D. The Forms of Informal Learning: Towards a Conceptualization of The Field, *WALL Working Paper, N. 19*, Toronto. 2000. p. 4. URL: <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/2d91687e-a45f-4e36-9666-cd78356ee49c/content>
16. Malewski M. Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi, [w:] *Andragogiczne wątki, poszukiwania, fascynacje*, E. Przybylska (red.). Toruń, 2001, s. 284.
17. GUS (2024). Uczenie się osób dorosłych w 2022 r. Dany Głównego Urzędu Statystycznego. URL: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/uczenie-sie-osob-doroslych-w-2022-roku,22,1.html>
18. Szarota Z. Uczenie się starości. *Edukacja Dorosłych*, 2015. nr 1. s. 23–35. URL: https://www.researchgate.net/publication/334736965_Uczenie_sie_starosci
19. Słowińska S. Edukacja kulturalna dorosłych w teorii i badaniach empirycznych w Polsce po 1989 r. – wybrane aspekty. *Rocznik Andragogiczny*, 2023. t. 30. s. 164. URL: https://www.researchgate.net/publication/378504997_Edukacja_kulturalna_doroslych_w_teorii_i_badaniach_empirycznych_w_Polsce_po_1989_r_-_wybrane_aspekty
20. Концепція освіти дорослих в Україні / Укл.: Лук'янова Л.Б., Ніжин П. П., Лисенко М. М. 2011. 24 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5474/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%C2%A6%D1%8F.pdf>
21. Кремень В. Педагогічна специфіка освіти дорослих. *Доповідь на Всеукраїнському Форумі «Україна 30. Освіта і наука»*. 2021. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/156/199>
22. Огієнко О. І. Андрагогічний підхід у неперервній освіті дорослих [Текст]: метод. Рекомендації. Суми: Сумський ДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. 40 с.

23. Пріоритетні напрями (тематика) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок Національної академії педагогічних наук України на 2018–2022 рр. НАПН України від 17 листопада 2017 р. URL: <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315/>

References:

1. Szlosek, F. (2018). Edukacja dorosłych w Polsce [Adult Education in Poland]. *Kontseptualni zasady rozvytku osvity doroslykh: svitovyi dosvid, ukraïnski realii i perspektyvy: zbirnyk naukovykh statei / [kolektyv avtoriv]; za red. Kremenia V.H., Nychkalo N.H.; ukl. Anishchenko O.V., Lukianova L.B. K.: Znannia Ukrainy, 59–63. [in Polish].*
2. Raport "Diagnoza dotycząca podejmowania aktywności edukacyjnej wśród seniorów i jej znaczenia dla ich jakości życia oraz określenie niezbędnych czynników i warunków do optymalnej efektywności działań w obszarze edukacji senioralnej w Polsce w oparciu o przegląd najnowszej literatury naukowej krajowej i zagranicznej" [Report "Diagnosis regarding educational activity among seniors and its significance for their quality of life, and identifying the necessary factors and conditions for optimal effectiveness of activities in the field of senior education in Poland based on a review of the latest national and international scientific literature"]. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Lublin, 2024. 213/9. Retrieved from <https://rob.uksw.edu.pl/wp-content/uploads/2024/09/RAPORT-Diagnoza-dotyczaca-podejmowania-aktywnosci-edukacyjnej-wsrod-seniorow-i-jej-znaczenia-dla-ich-jakosci-zycia-1.pdf> [in Polish].
3. Ir, Ewa. (2020). Edukacja całożyciowa jako personalny wymiar realizacji osoby ludzkiej [Lifelong education as a personal dimension of human self-realization]. „*Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna*”, 2, 72 <https://doi.org/10.4467/20801335PBW.20.017.14112> [in Polish].
4. Malewski, M. (2016). O granicach andragogiki i granicach w andragogice [On the boundaries of andragogy and boundaries within andragogy]. *Teraźniejszość – Człowiek – Edukacja*, 19, 3(75). 9–39. Retrieved from https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-1505-8808-year-2016-volume-19-issue-3_75_-article-oai_ojs_kwartalniktce_edu_pl_article_272/c/articles-2140709.pdf [in Polish].
5. Zych, A. (2004). Moderacja rozwoju–wyzwaniem dla gerontologii edukacyjnej [Moderation of development – a challenge for educational gerontology]. *Gerontologia Polska*, 12/3. 119–124.
6. Dubas, E. (2023). Uczenie się samotności na przedprożu dorosłości. Przyczynek do zrównoważonego rozumienia samotności [Learning solitude on the threshold of adulthood. A contribution to a sustainable understanding of solitude]. *Edukacja Dorosłych*, 87(2). 23–43. DOI: <https://doi.org/10.12775/ED.2022.012> [in Polish].
7. Dubas, E., Fabiś, A., Maliszewski, T., Pierścieniak, K., & Solarczyk-Szwec, H. (2021). Edukacja dorosłych – obszary refleksji, praktyki i zmian [Adult education – areas of reflection, practice, and changes]. *Współczesne problemy pedagogiki w kierunku integracji teorii z praktyką*. S. M. Kwiatkowski (Red.). Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. Warszawa, 161–167. Retrieved from https://www.aps.edu.pl/media/b3qkt2yh/wsp%C3%B3%C5%82czesne_problemy_pedagogiki_e-book.pdf [in Polish].
8. Słowińska, S. (2017). Edukacja kulturalna dorosłych w teorii i badaniach empirycznych w Polsce po 1989 roku – wybrane aspekty [Cultural education of adults in theory and empirical research in Poland after 1989 – selected aspects]. *Rocznik Andragogiczny*, 23, 67–82. DOI: <https://doi.org/10.12775/RA.2016.003> [in Polish].
9. Jankowski, D., Pruszczykowski, K., & Skrzypczak, J. (1998). Podstawy edukacji dorosłych [Foundations of adult education]. Poznań. 15 [in Polish].

10. Aleksander, T. (2015). Globalne i europejskie problemy współczesnej edukacji dorosłych [Global and European problems of contemporary adult education]. *Edukacja Ustawiczna Dorosłych, 1* (60). 9–18. Retrieved from <https://polona.pl/item-view/0393be2d-429b-4710-b463-91c69a4410d1?page=NaN> [in Polish].
11. A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European Communities. Brussels, 30.10.2000 SEC (2000), 8. Retrieved from https://arhiv.acs.si/dokumenti/Memorandum_on_Lifelong_Learning.pdf [in English].
12. Maliszewski, T. (2015). Polski uniwersytet ludowy jako Szkoła dla Życia (1989–2014) – ćwierćwiecze rozczarowań i nadziei [The Polish folk university as a School for Life (1989–2014) – a quarter-century of disappointments and hopes]. *Edukacja Dorosłych, 1* (72). 171–180. Retrieved from https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=pl&user=-c0ca9EAAAAAJ&citation_for_view=-c0ca9EAAAAAJ:_kc_bZDyK5QC [in Polish].
13. Program Wspierania Rozwoju Uniwersytetów Ludowych na lata 2020–2030. Załącznik do Uchwały nr 77/2020 Rady Ministrów z dnia 18 czerwca 2020 roku [The Folk University Development Support Program for 2020–2030. Annex to Resolution No. 77/2020 of the Council of Ministers of June 18, 2020]. Retrieved from <https://niw.gov.pl/wp-content/uploads/2021/04/Program-Wspierania-Rozwoju-Uniwersytetow-Ludowych-na-lata-2020%E2%80%932030.pdf> [in Polish].
14. GUS (2018). Uniwersytety trzeciego wieku w Polsce w 2018 r. [Universities of the Third Age in Poland in 2018]. Retrieved from <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/uniwersytety-trzeciego-wieku-w-polsce-w-2018-r-,10,2.html> [in Polish].
15. Schugurensky, D. (2000). The Forms of Informal Learning: Towards a Conceptualization of The Field. *WALL Working Paper, 19*, Toronto. 4. Retrieved from <https://utoronto.scholaris.ca/server/api/core/bitstreams/2d91687e-a45f-4e36-9666-cd78356ee49c/content> [in English].
16. Malewski, M. (1973). Modele pracy edukacyjnej z ludźmi dorosłymi [Universities of the Third Age in Poland in 2018]. *Andragogiczne wątki, poszukiwania, fascynacje*, E. Przybylska (red.). Toruń. 284 [in Polish].
17. GUS (2024). Uczenie się osób dorosłych w 2022 r. [Adult learning in 2022]. *Dany Głównego Urzędu Statystycznego*. 8. Retrieved from: <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/uczenie-sie-osob-doroslych-w-2022-roku,22,1.html>
18. Szarota, Z. (2015). Uczenie się starości [Learning Old Age]. *Edukacja Dorosłych, 1*. 23–35. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/334736965_Uczenie_sie_starosci [in Polish].
19. Słowińska, S. (2023). Edukacja kulturalna dorosłych w teorii i badaniach empirycznych w Polsce po 1989 r. – wybrane aspekty [Cultural education of adults in theory and empirical research in Poland after 1989 – selected aspects]. *Rocznik Andragogiczny, 30*. 164. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/378504997_Edukacja_kulturalna_doroslych_w_teorii_i_badaniach_empirycznych_w_Polsce_po_1989_r_-_wybrane_aspekty [in Polish].
20. Kontseptsiia osvity doroslykh v Ukraini [The Concept of Adult Education in Ukraine.]. Ukl.: Lukianova L.B. Nizhyn: PP Lysenko M.M., 2011. 24. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5474/1/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%C2%A6%D1%8F.pdf> [in Ukrainian].
21. Kremen, V. (2021). Pedahohichna spetsyfika osvity doroslykh [Pedagogical Specifics of Adult Education.]. *Dopovid na Vseukrainskomu Forumi «Ukraina 30. Osvita i nauka»*. Retrieved from <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/156/199> [in Ukrainian].

22. Ohienko, O. I. (2007). Andrahohichniy pidkhid u neperervnii osviti doroslykh [The Andragogical Approach in Continuous Adult Education]. Metod. Rekomendatsii. Kyiv – Sumy: Sumskiy DPU im. A. S. Makarenka. 40 [in Ukrainian].

23. Priorytetni napriamy (tematyka) naukovykh doslidzhen ta naukovo-tekhnichnykh (eksperymentalnykh) rozrobok Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy na 2018–2022 rr. [Priority areas (topics) of scientific research and scientific-technical (experimental) developments of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine for 2018–2022]. NAPN Ukrainy vid 17 lystopada 2017 r. Retrieved from <https://naps.gov.ua/ua/press/announcements/1315/> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 22.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 06.05.2026